

УДК — 007 + 347.77

др Стеван Лилић,
доцент Правној факултету у Београду

ПРАВО, ИНФОРМАТИЧКА ТЕХНОЛОГИЈА И ЗАШТИТА ПОДАТАКА

I. САВРЕМЕНИ СВЕТ И ИНФОРМАЦИЈА

1.1. *Сложеност*, као основна карактеристика савременог света, испољава се, пре свега, у вртоглавом повећању броја извора који сваког тренутка генеришу огромне количине информација — од најразличитијих области индивидуалне и друштвене активности, преко образовања, науке и технологије, све до комплексних економских, административних и правних система националних привреда јавних служби и правног поретка. У самом средишту ове поплаве „трећег таласа“ налази се најкарактеристичнији феномен савременог постиндустријског света — *информација*⁽¹⁾.

„Информацију није лако дефинисати, с обзиром да се овом изразу придају различита значења. Тако, користи се за означавање одређених операција у процесу управљања, затим се може односити на обавештења која су садржана у књигама, документима, чланцима, новинама, разноврсним евиденцијама и досјема која се могу обрађивати електронским путем итд. Због тога је веома важно информације разликовати од података. Док се податак односи на чињенице или појмове који могу бити формализовани — и као такви подобни за комуникациону манипулацију, информација нужно подразумева „смисао“, односно „значење“ које се том податку придаје. Ова дистинкција се можда најбоље изражава на тај начин што ће се информација одредити као податак којим се преноси одређено значење“⁽²⁾.

1.2. За разлику од информације, за *податак* (data) се може рећи да представља неку врсту „основне сировине“ која се након обраде (тј. „процесирања“), претвара у „информацију“. Информације се могу користити у најразличитије сврхе, односно регистровати и „чувати“ у компјутеризованим информационим системима. Стога су и акроними „АОП“ („аутоматска обрада података“), односно „ЕОП“ („електронска обрада података“), постали синоними за савремена „информатичка друштва“, тј. друштва у којима се велике количине најразличитијих података обрађују аутоматским, односно, електронским путем.

Порастом сложености индустријских и друштвених система, могу се уочити две карактеристичне тенденције — са једне стране, уочава се пораст државне и административне интервенције, а са друге, велики државни и административни организациони системи постају модели индустријским предузећима и институцијама јавних служби⁽³⁾. Подаци се прикупљају, обрађују и преносе, односно, класификују помоћу моћних потенцијала електронске информатичке технологије данашњих *компјутер-држава* (computer states)⁽⁴⁾.

1.3. Прикупљање, обрада и коришћење података одувек је играло значајну улогу у вођењу друштвених послова и остваривања функција власти. У савременим условима, може се рећи да је управо ова активност „процесирања“ података у информације, једна од *фун-*

(1) Види А. Melezenek /А. Kornhauer/ L. Sturm, *Technik und Informationsgesellschaft (Information, Technology and Society)*, Leuchtturm Verlag, 1987. и др.

(2) G. B. F. Niblett, *Digital Information and The Privacy Problem*, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, 1971. стр. 9.

(3) Види: Еуген Пусић, *Управни системи*, Загреб, 1986; Радмила Стојановић, *Велики економски системи*, Београд, 1978. и др.

(4) David Burnham, *The Rise of The Computer State*, New York, 1979, стр. 7.

даменшалних функција државе — обрада података се јавља као битна претпоставка законитом, ефикасном и економичном остваривању улоге државног система и јавне управе. Ова тврдња се може лако доказати многим историјским и савременим примерима из најразличитијих области јавног живота. Тако, на пример, још од времена Римске Империје па све до данашњих постиндустријских друштава, *попис становништва*, — тј. прикупљања, обрада, пренос и коришћење података који се односе на лични статус, породично и имовинско стање, као и уопште на услове живота становништва једне земље, јавља се као посебна јавна делатност од изузетног значаја. Прикупљени подаци о грађанима статистички се обрађују и процењују, а добијене информације служе као основ за доношење стратешких одлука на нивоу глобалне заједнице. Том приликом по правилу, јавне власти прописују и одређене обавезе, односно дужности грађана, и истовремено дају одређене гаранције да ће се прикупљени подаци користити искључиво у сврхе које су изричито назначене.

У САД, је на пример, спровођење пописа становништва регулисано Законом о попису (Census Law) који, између осталог, предвиђа да је: „... искључива сврха пописа становништва прибављање општих статистичких података који се односе на становништво и услове живота. Подаци се од становништва прикупљају само у опште статистичке сврхе. Ниједно лице не може на било који начин бити оштећено давањем ових података. Лични подаци прикупљени поводом пописа не могу да се користе у циљу опорезивања, вођења истраге, у вези са војном и судском обавезом, или у циљу обавезног школовања, регулисању имиграционог статуса или за примену било ког савезног, државног или локалног закона или прописа“⁽⁵⁾.

1.4. Упоредо са повећањем квантума информација у оптицају, долази и до страховитог развоја *информатичке технологије*, тј. технологије за аутоматску електронску обраду података и информација. У савременим друштвима, већина људи оставља *информациони траг* своје комуникације са најразличитијим државним органима, јавним (нпр., здравственим и образовним) институцијама и недржавним организацијама (нпр., банкама, путничким агенцијама, робним кућама).

Пре распрострањене употребе компјутера и информационих система, повезивање и успостављање везе између појединих података било је технички веома тешко изводљиво, а често у практичном смислу и немогуће. Разлог овоме треба тражити у природи самог материјалног носиоца података, тј. *информационој медији* — проналажење и упоређивање (папирних) досјеа не само што представља технички и физички проблем, већ поставља и озбиљна финансијска питања. Поред тога, време потребно за обављање појединих операција, по правилу, у великој мери је умањивало употребну вредност добијених информација. Данас, међутим, компјутеризовани информациони системи и електронска комуникација омогућавају превазилажење временских и финансијских препрека тако карактеристичних за постојеће „папирне системе“. Информатичка технологија и компјутеризовани информациони системи омогућавају тренутну и потпуну обраду информација — тзв. *интегралну обраду података*.

„Показало се да суштински значај аутоматске обраде података помоћу модерне информатичке технологије није само у брзини извођења рачунских и других логичких операција, већ, пре свега, у могућности интегрисане обраде међусобно повезаних појединачних елементарних података који настају из веома различитих извора, а тако *аi pei* оване информације се могу на захтев добити за само неколико секунди. При данашњем стању развоја савремене технологије и организације информационих система, могуће је да се овакви системи међусобно повезују унутар тако великих подручја, као што су јавна управа, привреда и наука“⁽⁶⁾.

1.5. Развојем електронике и пратеће технологије знатно су се повећале техничке могућности праћења и надзора над појединим облицима личног понашања. Нарочито смо

(5) US Presidential Census Proclamation, No. 3337, March 1967 (Prema: G.B.F. Niblett, *op. cit.*, стр. 11).

(6) Ловро Штурм, *Правни аспекти заштите података у савременим информационим системима*, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 6, 1986, стр. 652.

протеклих десетак година сведоци експанзије софистициране технологије за *електронски надзор и праћење понашања* појединца (electronic surveillance). Питања правне заштите личних података грађана нарочито долазе до изражаја у обављању делатности (вођење евиденција, праћења стања и сл.) органа и организација јавне управе у оквиру којих се у све већој мери користе моћна средства нових технологија⁽⁷⁾.

1.6. У оваквим околностима, постојеће правне институције од законских до судских — нису у стању да одрже корак са развојем технолошких иновација. Због тога је неопходно да се приликом разматрања *правних питања* у условима развијене информатичке технологије, а нарочито при њиховом законодавном регулисању, пронађе и успостави права мера између могућности остваривања и заштите *слобода и права грађана*, са једне, и потреба друштвене заједнице да (коришћењем савремених електронских уређаја) осигура остварење *јавног интереса*, са друге стране.

„Под притиском технологије долази до приближавања правосудних, књиговодствених и административних делатности. Обрада информација постоји у многим традиционалним подручјима јавног права, као и у оквиру рада организација и органа правосудја и управе. Јасно је да питања која се односе на обраду података у њима не могу бити решена традиционалним изолованим начином рада правника — *шмиски рад* стручњака различитих профила, зато постаје уобичајени организацијски одговор“⁽⁸⁾.

1.7. Поред тога, развитак компјутерске технологије обраде података нужно отвара и питање *преиспитивања* неких постојећих правних концепција. Традиционалне правне категорије, као што су, рецимо, уговори, имовински односи, ауторско и патентно право и њихова заштита, вођење службених евиденција и издавање јавних исправа итд., одједном су се нашли у битно измењеним околностима и новом контексту. Са друге стране, савремени правни живот нас суочава са новим правним институцијама — од тзв. права приватности (right to privacy) и заштите података (data protection) до транснационалног преноса података (transnational data flow)⁽¹⁰⁾. Питање заштите података, односно, расправа о остваривању и заштити тзв. права приватности, посебно у односу на појединца и грађане, представља један од највећих и најнепосреднијих, не само теоријских, већ, пре свега, и практичних изазова савременом праву и правној науци.⁽¹¹⁾

II. ИНФОРМАТИЧКА ТЕХНОЛОГИЈА И ПРАВО

2.1. Од почетка педесетих година — када су се појавили први електронски дигитални рачунари, технолошке иновације се сваком даном и у сваком погледу све више развијају. У време појаве првих компјутера, сложеност и трошкови електронске обраде података ограничавали су њихову примену првенствено на експериментална научна и војна истраживања. У међувремену, информатичка технологија — чији је неприкосновени симбол *компјутер* — толико је узнапредовала, да је изазвала драматичан преокрет у развоју технологије не само током шездесетих и седамдесетих година — појавом тзв. друге и треће генерације компјутера, већ и током осамдесетих година — појавом личних компјутера и суперкомпјутера четврте и пете генерације, док даље перспективе иду у правцу развоја шесте генерације компјутера на основама тзв. молекуларне електронике. Може се рећи да је основна карактеристика компјутера његова *меморија*, тј. могућност памћења и чувања података који га битно разликује од свих досадашњих људских изума и творевина⁽¹²⁾.

(7) Стеван Лилић, „Data Protection and New Technologies In Public Administration“, European Center For Research and Documentation In Social Sciences, 1987, стр. 2.

(8) Драгољуб Кавран, „Laws and Regulations on Information Systems — Development and Operation (Prepared For The Department Of Technical Cooperation For Development, United Nations), 1987, стр. 6.

(9) Stuart Wolk & William Luddy, „Legal Aspects of Computer Use“, Engelwood Cliffs, NJ, 1986.

(10) Олабрана стручна литература: Arthur Miller, „The Assault on Privacy — Computers, Data Banks and Dossiers, Ann Arbor, MI, 1971; David Flaherty, „Privacy and Data Protection, An International Bibliography, London, 1984; Alfred Billebach, Informationstechnologie und Datenschutz, München, 85; Tom Riley, Data Protection Today and Some Trends, Law/Technology, Vol. 13, No. 1, 1984, и др.

(11) Види: Arthur R. Miller, The Assault On Privacy Computers, Data Banks and Dossiers, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1971, посебно главу „Cybernetic Revolution“ стр. 9 — 24.

(12) A. Miller, op. cit., стр. 10.

„Током четврт века од појаве првих комерцијалних дигиталних калкулатора (...) постоји рапидна и стална пролиферација уређаја за обраду података. (...) *Компјутери* су већ одавно прерасли своју првобитну улогу електронских калкулатора за обављање компликованих научних задатака, и на многобројне начине постали основа распрострањених вишенаменских и мултимедијалних пословних, државних и образовних информационих система“⁽¹³⁾.

2.2. Око компјутера су почеле да се развијају и потпуно нове области *правне информатике* — од релативно лако манипулативних и „пријатељских“ (user-friendly) персоналних компјутера и система за канцеларијске и кућне потребе⁽¹⁴⁾, до комплексних (националних и транснационалних) правних информационих система — CREDOC, QUIC/LAW, IRETIJ, JURIS, ITALGIURE, EUROLEX, LEXIS, WESTLAW, EURONET, INTERDOC, PRAVO-1 — итд.⁽¹⁵⁾.

„Резултат процеса иницијалне обраде (правних) података је проналажење основних *правних извора*. Ови извори се налазе као писана правила у разним законима, прописима, судским одлукама итд. Тумачењем ових одредаба, правник уобличава правну норму. (...) Овај интегрални поступак уобличавања правне одлуке мора бити адекватно примењен и при изградњи компјутеризованих система, тако да постоји могућност модификације претходног закључка, односно могућност укључивања претходног закључка у наредни“⁽¹⁶⁾.

2.3. И у нашој земљи, након првих (пионирских) покушаја изградње експерименталних правних информационих система (YUSPIEM)⁽¹⁷⁾, све више има пројеката ове врсте. Тако, према нацрту „Пројект ПРИС (Правосудни информациони систем Југославије), представља основ за разматрање (...) и приступању етапној модернизацији информационог система за потребе правосудја и других друштвених субјеката који се баве изучавањем, стварањем и применом права“⁽¹⁸⁾. На овом пројекту су активно укључене и научне институције са својим стручним потенцијалима, између којих и правни факултети. Такође је у току и рад на изради пројекта информационог система општинске управе у СР Србији⁽¹⁹⁾.

2.4. Најновија достигнућа на подручју правне информатике крећу се у правцу конструисања високо софистицираних, тј. *интелигентних* правних информационих система (legal expert systems) применом тзв. вештачке интелигенције (artificial intelligence — „AI“) уз технолошку подршку супер — компјутера пете генерације.

„Могућност изградње 'интелигентног' правног информационог система, тј. информационог система који на неки начин „разуме *појмове*“ одређене правне области, веома привлачи пажњу у последње време. (...) Интересовање за интелигентне системе великим делом проистиче из жеље да се превазиђу постојећи системи за проналажење правних докумената (legal document retrieval) који се још увек ослањају искључиво на технику пуног текста и кључних речи. (...) Најкритичнија тачка у пројектовању интелигентног правног информационог система било за проналажење података, било као стручно-дијагностичког

(13) Види: Stewart Schneider i Charles Bowen, *Microcomputers for Lawyers*, Blue Ridge Summit, 11A, 1983.

(14) Одabrana стручна литература: Jon Bing, *Handbook of Legal Information Retrieval*, Amsterdam-New York-Oxford, 1984; *Informatique et droit en Europe*, Université Libre de Bruxelles, Bruxelles, 1984; D. de Santis Garcia, *Introdução a Informatica Juridica*, Sao Paulo, 1978; A. Flory, H. Corze, *Informatique Juridique*, Paris, 1984; K. Grimmer, *Informationstechnik in öffentlichen Verwaltungen*, Basel/Boston/Stuttgart, 1986; Стеван Лилић, *Теоријске основе правних информационих система*, Правни факултет, Београд, 1978.

(15) J. Bing, *Handbook of Legal Information Retrieval* Amsterdam-New York-Oxford, 1984, стр. 21 — 23.

(16) *Jugoslovenski sistem pravnih informacija — eksperimentalni model (YUSPI—EM)*, Institut za javno upravo — Pravna fakulteta u Ljubljani, 1972.

(17) *Концепција Правосудног информационог система Југославије (ПРИС)*, Нацрт, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе — Завод за информатику савезних органа и Савезни суд, Београд, септембар 1986.

(18) *Обишћи пројекти информационог система органа управе обшћине* (скраћена верзија), Институт „Михајло Пупин“, Београд, мај 1987.

(19) Throne McCarty, *Intelligent Legal Information Systems — Problems and Prospects*, Rutgers Computer & Technology Law Journal, Volume, 9, No. 2, 1983, стр. 265 — 266. Више о овом занимљивом питању: Cary de Bessonnet, *An Automated Intelligent System Based On A Model Of A Legal System*, Rutgers Computer & Technology Law Journal, Volume 10, No. 1, 1983, стр. 31 — 43; Anne Garner, „Overview of Artificial Intelligence Approach To Legal Reasoning in: „Computing Power and Legal Reasoning“ Edited by Charles Walter, West Publishing Co, St. Paul, 1986, стр. 247 — 274 и др.

система, јесте конструкција појмовног модела (conceptual model) одговарајућег правног подручја“⁽²⁰⁾.

2.5. У области права, огромни пораст „компјутерског окружења“ представља *изазов* традиционалној правној доктрини не само у „класичним“ областима као што су уговорно, стварно, патентно и ауторско право, већ и на новим подручјима као што су приватност, заштита личних података у компјутеризованим информационим системима, транснационални аспекти преноса података и сл.

„Шта је то толико посебно у вези са компјутерима да баш они представљају *правни* изазов? За већину садашњих, а и будућих корисника, компјутер је обавијен велом мистерије. Разлог томе није само околност да су компјутери релативно скупи, нити околност да просечна особа у суштини не разуме технологију створену око њих, па чак ни иритирајући жаргон који користе стручњаци за компјутере. Отпор компјутеру, чини се произлази, пре свега, из једног *осећаја нелагодности* који се испољава као осећај губитка утицаја над сопственим поступцима. Писаћа машина, телефон, фотокопирни апарат, као и електронски калкулатор су својевремено такође примани са великим подозрењем. Ипак, чини се да су ови ранији уређаји изазивали мање траума, с обзиром да су обављали специфичне операције и тиме мање реметили устаљене радне токове. У сваком случају, корисник је испољвао *видљиву контролу* над оваквим уређајима — барем је у стању да нешто види и прочита! (...) Међутим, компјутери (као и људи) могу меморисати податке и обрађивати их а да то није видљиво. Ово их чини моћним, тајанственим и потенцијално непредвидивим, и стога, свакако „опасним“. Не своди се, међутим, компјутер само на могућност меморисања података — могућност компјутера да практично без ограничења у времену и простору репродукује податке и то у бесконачним варијантама, заправо је тај изазов“⁽²¹⁾.

2.6. Нова технологија не само да веома утиче на промену начина нашег свакодневног живота, већ исто тако утиче и на формирање нових погледа и перспектива. Са правне тачке гледишта, нормативна решења која проистичу, и која су везана за примену информатичке технологије, морају се озбиљно, темељно и благовремено поставити и решити на један рационалан и ефикасан начин којим ће се постићи *права мера* између последица које су проузроковане тренутним располагањем и коришћењем аудио и визуелних информација широм нашег планетарног „електронског села“, са једне стране, и потребом да се истовремено обезбеде сви правни, психолошки и други услови за остваривање личне слободе избора и одређења појединца, са друге⁽²²⁾.

2.7. *Правна питања* у вези са применом информатичке технологије могу бити двојака.

а) Пре свега, могу бити питања *правно-техничког* карактера, као што је, рецимо, питање правне снаге и идентификације правног документа који је сачињен и пренет путем уређаја „електронске поште“ (electronic mail) — рецимо, у аутоматизованој електронској правној канцеларији.

„Систем електронске поште користи компјутерске терминале који су повезани са неком комуникационом мрежом (пре свега, телефонском) и преноси поруке директно од терминала до терминала. (...) Тако, рецимо, „Bank of America“ из Сан Франциска — највећа комерцијална банка у Америци, са 85.000 запослених и 3000 експозитура у више од 100 земаља, располаже са преко 1000 радних станица (work station), углавном канцеларијских tekst-processing компјутера, као и са више од 6000 пунктова у свету за свој систем електронске поште“⁽²³⁾.

б) Поред тога, правна питања могу бити и *концепцијалне* природе, као што су она која се баве истраживањем подручја доношења судских одлука (пресуда, решења и сл.) приме-

(20) David Andrews, „The Legal Challenge Posed by The New Technology, Jurimetrics Journal, Volume 24, No. 1, Fall 1983, стр. 43 — 44.

(21) Josh Wilson, „Electronic Village: Information Tehnology Creates New Space“, Computer/Law Journal, Vol. VI, No. 2, Fall 1985, стр. 385.

(22) Види: Richard Immel, *The Automated Office — Myth Versus Reality, Popular Computing*, May, 1983. стр. 7. Такође види и: Richard Lettieri, *How To Develop and Use In-House Legal Systems — A Corporate Council's Computer Guide*, American Bar Association Chicago, 1985.

(23) Види: Richard V. de Mulder & Helen M. Gubby, *Sentencing by Computer: A Step Forward?*, Law/Technology, Volume 17, No. 1, 1st Quarter 1984, стр. 15.

ном интелигентних правних експертних система, као „следећег корака напред“ (у јуриметријском смислу речи).

„Основна идеја (интелигентног компјутерског) система је у томе што компјутер поставља питања кориснику у вези с одређеним случајем (било стварног, било хипотетичног) поводом којег корисник треба да донесе одлуку. На основу датих одговора, компјутер поставља нова и понавља нека раније постављена питања. На крају, компјутер формулише једну или више одлука које могу — али не морају, да проистекну из непосредних постављених питања односно, закључака“⁽²⁴⁾.

III. ПРИВАТНОСТ, ЗАШТИТА ПОДАТАКА И БЕЗБЕДНОСТ СИСТЕМА

3.1. Од многих питања насталих са појавом компјутерске информатичке технологије, правна питања која произлазе поводом тзв. „напада на приватност“ (assault on privacy), као и питања заштите и безбедности података у компјутеризованим информационим системима, на челу су тог правног изазова. Мултиплексност проблематике заштите личних података непосредно се одражава и на контроверзу поводом расправе о (правној) природи „приватности“, односно о основама и начинима осигуравања ефикасне правне заштите од злоупотребе личних података грађана и других субјеката у овим околностима. Питање заштите личних података истовремено је и сложено и противречно — не само услед тешкоћа које настају у вези са конструисањем једне прецизне правне дефиниције приватности, већ и услед огромне сложености и иманентне противречности сваког правног система у савременим условима.

„Једна од највећих *аномалија* нашег времена јесте та да је право, као систем јавних правила понашања, постало таква мистерија која, не само што више није разумљиво грађанима, већ је једва схватљиво и самим његовим творцима. Правна правила, створена да регулишу понашање људи као друштвених бића, претворила су се у тајанствени култ једне групе свештеничких професионалаца. Свету се овај култ саопштава — уколико се то уопште и учини, на ритуалан начин и збуњујућим језиком. Сваким даном право постаје слојеније, грађани збуњенији, а друштвена заједница све слабије повезана“⁽²⁵⁾.

3.2. Право приватности и заштита личних података постаје (теоријски и практично) средиште интересовања правника у области законодавства, управе и судства. Правни аспект питања заштите података је суштина тзв. права приватности. Иако је израз „приватност“ (*privacy*) већ стотинак година био у правном саобраћају, цела ствар је „експлодирала“ развојем информатичке технологије и стварањем компјутеризованих информационих система⁽²⁶⁾.

3.3. И поред бројних покушаја да се утврди јединствена дефиниција која се односи на *право приватности*, сам појам је остао релативно неодређен.

(а) Једну од ранијих дефиниција права приватности формулисала је америчка јуриспруденција крајем прошлог века као *право да се буде остављен на миру* (right to be left alone)⁽²⁷⁾. Често се истиче да је заједно са првим уређајима информатичке технологије (телефоном, телеграфом итд.), и савремена концепција права на приватност (the right to privacy) — у смислу права да се буде остављен на миру — настала у САД а формулисали су је S. Warren i L. Brandais⁽²⁸⁾. Међутим, против оваквог концепта су изражене и озбиљне критике.

„И поред неизлечиве непрецизности ове формулације, има нечег заводљивог у покушају да се приватност изједначи са неузмимиравањем, тј. са идејом да се буде остављен на ми-

(24) Lee Loevinger, *Jurimetrics — The Next Step Forward*, „Minnesota Law Review“, Volume 33, No. 5, 1949, стр. 455.

(25) Види: David Flaherty, *Privacy and Data Protection — An International Bibliography*, London, 1984.

(26) Judge Cooley (Torriss, 1888). Према: G.L. Simons, *Privacy in the Computer Age*, Manchester, England, 1982, стр. 14.

(27) Ову концепцију приватности су изнели у чувеном раду „The Right to Privacy“ судије Samuel Warren and Louis Brandais, у часопису „Harvard Law Review“ из 1890. године. (Према: G.L. Simons, *Privacy in The Computer Age*, op. cit., стр. 14).

(28) Arthur Schafer, *Privacy: A Philosophical Overview*, Aspects of Privacy Law — Edited by Dale Gibson, Toronto, 1980. стр. 6 — 7.

ру — оно што филозофи називају негативном слободом. (Ипак,) изједначавање ових појмова је погрешно и може изазвати заблуде“⁽²⁹⁾.

(б) Савремене алтернативе одређивања концепта приватности стављају нагласак на тзв. *контролу информација*. Сматра се да овакве дефиниције одговарају савременим позитивним друштвеним и индивидуалним интеракцијама⁽³⁰⁾. Једну широко прихваћену дефиницију у овом смислу дао је Alan Westin, професор на Columbia University:

„Приватност је право појединца, група или институција да сами за себе одреде када, како и у којој мери ће се информације о њима саопштавати другим лицима“⁽³¹⁾.

(в) *Предност* је дефиниција приватности које полазе од контроле информација у томе што омогућавају да се јасно идентификује интерес који је у питању, рецимо у ситуацији вршења надзора и праћење (*surveillance and/or monitoring*) поступка људи. Интерес који се јавља код права приватности представља интерес самоодређивања сопствене комуникације са другима и одражава жељу појединца и група да саопштавају информације о себи како нађу за сходно и коме нађу за сходно⁽³²⁾.

3.4. Практично остварење права приватности манифестује се, пре свега, као питање *заштите података* у компјутерским информационим системима. Међутим, питања која проблематика заштите података отвара — посебно у области вођења евиденција од стране државних органа и овлашћених недржавних субјеката, веома су различита.

(а) Пре свега, проблематика заштите података може бити окренута питањима *функционалној* карактера: (1) ограничавање располагањем одређених врста података; (2) обавеза давања информација недржавних субјеката (нпр., банака, болница) државним органима и организацијама (нпр., министарству финансија, заводу за заштиту здравља и сл.); (3) обавештавање грађанина о подацима који се о њему прикупљају и у коју сврху итд.

(б) Истовремено, проблематика заштите података може бити окренута питањима *организационој* карактера: (1) састав и овлашћења посебних органа (нпр., „националних комисија“, „повереника“, „регистара“) којима се поверава одговорност у вези са спровођењем закона и других мера о заштити података; (2) технички стандарди вођења рачунарског центра; (3) стручна спрема лица која обрађују податке итд.

3.5. Природа и степен правне заштите података, у крајњој линији, у зависности су од степена *политичкој значаја* који се придаје личним правима, односно, заштити „приватности“ и личних података у одговарајућим друштвено-политичким условима. Са своје стране, пак, ово зависи од општег степена материјалног и културног развитка одговарајуће друштвене заједнице.

„(Званични) ставови по овим питањима одређују у ком обиму ће се кретати законодавна активност и друге мере у овој области (...). Због тога је нужно *дефинисати правне основе* државних органа и других субјеката унутар општег законодавног и институционалног оквира правне заштите...“⁽³³⁾.

3.6. Имајући у виду повећану могућност злоупотребе која се може јавити због све шире примене компјутеризованих информационих система, многе су земље, нарочито развијене, приступиле проучавању и доношењу одговарајућих законодавних аката, пре свега, закона са циљем посебне и непосредне „заштите података“, односно, „приватности“. Главни разлог томе и основни *мотив* за приступање посебној законодавној регулативи своде се на неадекватност и неодговарајућу применљивост постојећих законских прописа на новонастале ситуације. У развијеним земљама, ситуација тзв. релативне информационе изолованости појединца, последњих се година битно променила. Ово је последица изузетног развоја компјутерске технологије уопште, а нарочито спектакуларни развој технологије за тзв. електронско праћење и надзор понашања појединца.

(29) Schafer, *op. cit.*, стр. 8.

(30) Alan Westin, *Privacy and Freedom*, New York, 1967, стр. 7.

(31) Schafer, *op. cit.*, стр. 9.

(32) G.L. Simons, *op. cit.*, стр. 15 — 16.

(33) „Electronic Surveillance and Civil Liberties“, Congress of The United States, Office of Technology Assessment, Washington, D.C., (20510) 1985, стр. 9 — 13.

„ (Донедавно) *електронско праћење и надзор* су углавном били ограничени на аудио-уређаје (...), сада су, међутим, технолошка достигнућа значајно проширила ово поље дејства — између осталог, минијатурни одашиљачи за аудио-праћење, лагане компакт TV камере за видео-праћење, побољшане ноћне камере и видео-уређаји, као и нарочито велики пораст бројних компјутерски-оријентисаних техника праћења и надзора. (Ови) електронски уређаји могу да се користе за праћење и надзор кретања и поступака појединца, његове комуникације и емоција (...) нпр., психолошке и психичке реакције на одређене околности, испитивање полиграфом, анализа напетости гласа, анализа даха, анализа можданих таласа, као начини да се одреде емоционална стања појединца...“⁽³⁴⁾.

3.7. Разматрања и расправе о питањима заштите личности и личних података пратио је и један дубоки *емоционални* потконтекст — жеља да се не дозволи понављање ситуације из последњег светског рата, када су за остваривање фашистичких и нацистичких политичких циљева стајале на располагању разне државне и јавне евиденције о грађанима у којима су између осталог, били садржани и подаци о расном пореклу и политичком убеђењу — подаци који су на најнехуманији могући начин били злоупотребљени против оних о којима су вођени⁽³⁵⁾.

3.8. Први конкретни облици *законодавне реулативе* заштите података у компјутеризованим информационим системима јављају се пре двадесетак година — први посебни закон који непосредно регулише питање заштите података донела је 1970. године у Немачкој савезна држава Хесе. У свету је данас на снази двадесетак разних закона који регулишу материју заштите података, односно, права приватности. По правилу, ова се област регулише посебним законима, односно, уколико је држава федералног типа, и посебним законима федералних јединица (нпр., у СР Немачкој, САД, Канади итд.). Међутим, интересантно је истаћи да је питање заштите података у неким земаљама регулисано непосредно и уставима тих земаља. Такав је, рецимо, случај са Шпанијом и Португалијом. По свој прилици, разлог томе је „лоше искуство из ближе прошлости“ ових земаља⁽³⁵⁾.

3.9. До данас су следеће земље донеле *посебне законе* којима је регулисана област заштите података, односно, права приватности: Шведска (1973, новелиран 1980); СР Немачка (1977), и посебно Савезна држава Хесе (1970 — ван снаге и 1986); Велика Британија (1984); Француска (1978); Данска (1978); Исланд (1981); САД (1974); Канада (1982); Канадска држава Квебек (1982); Аустрија (1978); Израел (1981). Поред наведених посебних закона, одговарајући закони о заштити података постоје, или се припремају, још и у Белгији, Норвешкој, Луксембургу, Новом Зеланду, Холандији, Швајцарској, Шпанији и Португалији. У нашој земљи ова материја није посебно регулисана, мада су неки аспекти дотакнути Законом о основама друштвеног система информисања и о информационом систему Федерације („Службени лист СФРЈ“, 68/81) — као и предлогом за измене и допуне овог закона (1987).

3.10. *Компаративно*, посматрано, може се рећи да се законодавна регулатива у овој области креће у два основна правца, у зависности, пре свега, од концептуалног становишта од којег се полази при одређивању основа правне заштите. У том смислу, може се условно разликовати законодавна регулатива права приватности карактеристична за common-law системе, од законодавне регулативе о заштити података евроконтиненталних правних система. У ширем смислу посматрано, наравно, може се рећи да се ради о „две стране једне исте медаље“⁽³⁶⁾.

(а) Уколико се при одређивању основних институција законодавне регулативе и механизма правне заштите полази са становишта „*приватно-правне*“ заштите (личних права и слобода појединца), резултат ће, по правилу, бити правна заштита права приватности,

(34) Tom Riley, *Data Protection Today and Some Trends, Law/Technology, Vol. 17, No. 1, 1984*, стр. 9.

(35) Л. Штурм, *оп. cit.*, стр. 661.

(36) За детаљни упоредно-правни преглед законодавства у вези са заштитом личних података, и активности на међународном плану види: С. Лилић (коаутор), *Пројект Заштита личних података у компјутеризованим информационим системима — Компаративно-Правна анализа*, Институт за упоредно право, Београд, 1987.

односно, доношење „закона о приватности“ (privacy act), као што је случај са већином земаља common-law традиције — (пре свега, САД, већина канадских провинција), где је ова област регулисана законом чије се спровођење, у суштини, остварује преко судова по основу „личне иницијативе“. Интересантно је, међутим, напоменути да Велика Британија, као земља са најјачом common-law традицијом, није питању заштите података приступила са становишта традиције свог правног система.

Закон о заштити података *Велике Британије* (1984)⁽³⁷⁾, између осталог, предвиђа образовање „Регистрара за заштиту података“, (Data Protection Registrar) тј. посебног „матичара за вођење евиденције о заштити података“, кога именује Круна и који је практично независан од владе. Регистрар је орган за заштиту података с овлашћењима сличним овлашћењима „повереника парламента“, односно, омбудсмана. Регистрар врши регистрацију свих корисника компјутеризованих информационих система за обраду личних података, како у јавном, тако и у приватном сектору. Услови у вези са приступањем Европске конвенције за заштиту појединаца у односу на аутоматску обраду личних података (1981), били су разлог што је Велика Британија 1984. године донела овај Закон. По својој структури, а посебно по својој садржини, Закон о заштити података следи евроконтиненталне моделе закона, односно, одступа од традиционалног модела земаља common-law система, што је изазвало негодовање неких других водећих земаља common-law традиције. Суштина упућених приговора (пре свега од стране САД и Канаде), своди се на то да је успостављање институције „регистрара“ супротно традицији енглеског common-law, с обзиром на његов релативно независан положај, односно, његова релативно широка овлашћења⁽³⁸⁾.

„До сада су федерална влада САД и владе њених држава, као и канадских провинција (уз изузетак Квебека) истицале аргумент да постојање комисије, односно повереника за заштиту података, одступа од законодавне традиције енглеског common law-a, посебно у смислу што се овим телима обезбеђује независност у односу на владин надзор“⁽³⁹⁾.

Мотив Велике Британије за овакво одступање од својих правних и законодавних традиција везан је за разлоге економске природе, и своди се на то да Британија не буде искључена из виталних комуникационих токова несметаног транснационалног преноса информација.

„Британске компаније и фирме за израду уређаја за обраду података бојкотовале би европске институције надлежне за заштиту података, уколико закон Велике Британије не буде у складу с (Европском) Конвенцијом. Овакви бојкоти би онемогућили трансфер података у Велику Британију ради њихове обраде, као и из других разлога, чиме Британска индустрија обраде података не би имала приступа лукративном европском тржишту“⁽⁴⁰⁾.

Пример Британије више је него поучан за све оне земље које имају „специфичне“ правне системе (а која их то земља нема!), са једне, и потребу да се, услед све јачег дејства међународних интеграционих — посебно економских токова, активно укључе у интеграционе процесе савременог развијеног света. Што је дуже оклевање у том смислу, то ће и „штета“ у перспективи бити све већа⁽⁴¹⁾.

(б) Са друге стране, уколико се при одређивању основних институција законодавне регулативе и механизма правне заштите полази са становишта императивног остваривања начела законитости и пружања „јавно-правне“ заштите појединцу и грађанима у односу на податке о њима у компјутеризованим информационим системима — резултат ће, по правилу, бити доношење закона о „заштити података“. Такав је случај са већином земаља евроконтиненталног правног система — Француска, СР Немачка, Шведска итд., и, као што је истакнуто, посебно Велика Британија.

(37) Data Protection Act — United Kingdom, 12th, July 1984.

(38) С. Лилић, *Пројект Заштита личних података у компјутеризованим информационим системима — Компаративно-правна анализа*, Институт за упоредно право, Београд, стр. 71.

(39) David Flaherty, *op. cit.*, стр. XIX.

(40) R.C. Austin *The Date Protection Act 1984: The Public Law Implications*, Public Law, Winter 1984, стр. 619.

(41) С. Лилић, *Заштита личних података у компјутеризованим информационим системима* стр. 74.

Француски закон којим је регулисана област заштите података донет је 6. јануара 1978. године и носи назив Закон о информатици, евиденцијама и слободама⁽⁴²⁾. Међутим, обично се спомиње у скраћеном облику — било као Закон о информатици и слободама, или још краће, као Закон о информатици. У области заштите података, може се рећи да је француски закон, пре свега, из разлога оснивања посебног органа за заштиту података, прототип законодавног акта „јавно-правног“ карактера. Законом је, између осталог, формирано и посебно тело са регулативним, контролним и неким другим овлашћењима — Национална комисија за информатику и слободе, тзв. *CNIL* (*Commission Nationale de L'informatique et des Libertés*).

„(Институције) јавног права користе се ради увођења једног оригиналног режима јавних слобода, као брана опасностима од информатике, са којима може да се суочи у свом личном животу појединац, како у области приватног, тако у области јавног живота. Поред тога, ради се о специфичним институтима јавног права којима се штите подаци у службеним евиденцијама администрације и који се постепено претварају у један свеобухватни систем контроле администрације“⁽⁴³⁾.

„(Овим) Законом се образује и *CNIL* с обележјима једног новог независног административног тела, које се, са својством правног лица налази у саставу државе — иако нема ни хијерархијских, ни старатељских овлашћења и подлеже само судској контроли“⁽⁴⁴⁾.

(в) Свакако, не могу се искључити ни неке *специфичне* ситуације, као што је, рецимо, случај са *Јапаном*. Полазећи од посебних околности под којима је ова земља, тако рећи из феудалног система постала суперсила постиндустријског друштва, и питања законодавне регулативе и правних механизма заштите података, имају своје особености. У том смислу, карактеристично је да Јапан није донео посебан закон о заштити података (нити о заштити права приватности), већ је установљен један посебан систем „децентрализоване контроле“ у вези са заштитом података коју свако министарство посебно спроводи у свом ресору⁽⁴⁵⁾.

(г) За *социјалистичке* земље је карактеристично, уопштено посматрано, да овом питању готово и не посвећују пажњу, уз основни мотив да у њима не постоји институционална противречност између „јавних“ и „приватних“ интереса, односно, између друштва и појединца, те да се питање приватности као такво и не поставља. Међутим, у последње време, пре свега у духу опште тенденције ка „гласности“ и политици „перестројке“ у појединим земљама (СССР, Бугарска и др.) запажају се теоријске расправе о примени информатичке технологије у праву, као и последице које тим поводом произлазе⁽⁴⁶⁾.

Од социјалистичких земаља, међутим, може се рећи да наша земља представља изузетак, с обзиром да извесни парцијални облици законодавне регулативе (нпр., у предлозима изменама и допунама Закона о основама друштвеног система информисања и информационог систему Федерације, затим у законима о информатичкој делатности итд.), као и с обзиром на поједина средства правне заштите података (нпр., путем жалбе у управном поступку и тужбе у управном спору).

(д) Од нарочитог су значаја на овом плану и доприноси *међународних* организација, посебно, Уједињених нација (UN), Европске заједнице (EC) и Организације за економску сарадњу и развој (OECD). Стручна мишљења, препоруке и смернице ових тела и организа-

(42) Loi No. 78 — 17 du 6 Janvier 1978 Relative a L'informatique, aux Fichiers et aux LibertésS. („Journal officiel“ du 7 Janvier 1978 et rectificatif au J. O. du 25 Janvier 1978.

(43) Herbert Maisl, „Etat de la Legislation Française et Tendances de la Jurisprudence Relatives à la Protection des données Personnelles, „Revue Internationale de Droit Comparé“, No 3, 1987, стр. 562.

(44) Herbert Maisl, *op. cit.*, стр. 561.

(45) Види: Protection of The Right to Privacy and The Issue of Making Government Information Public in Japan — Prepared by The Local Authorities Systems Development Center, Japan, Special UN Programme for Senior Government Officials, Stockholm 1985, стр. 2.

(46) Види: Hubert Rodengen, *Die Rechts — und Verwaltungsinformatik in der Sowietunionen*, Berlin, 1980; I.Z. Karas, *Pravovoe Regulirovanie Obiselennyh Oiraženij v Sfere Informatiki*, Sovetskoe Gosudarstvo i pravo“, бр. 3, 1987; A.V. Litvinov, *Pravovye Voprosy Ohrany Kompjuternoj Informacii*, Sovetskoe Gosudarstvo i pravo, бр. 8, 1987; М.М. Расолов, *Upravlenie, informacia i pravo*, Moskva, 1983; *Pravo i informacija*, Blgarska akademija naukii, София, 1981 и др.

ција битно су утицали на уобличавање и доношење одговарајуће законске регулативе у области заштите података и права приватности. Готово све земље које имају посебно законодавство којим се регулише проблематика заштите података, у мањој или већој мери, обухватају одређене основе и опште категорије које су у конвенцијама утврђене као заједничке основе или општи принципи⁽⁴⁷⁾.

Посебна активност на подручју заштите података одвијала се под окриљем Организације за економску сарадњу и развој — OECD. Вишегодишњи напор међународне групе стручњака резултирао је доношењем Смерница о заштити приватности и транснационалном преносу личних података, које су објављене као препоруке за законодавну регулацију ових питања од стране Савета OECD-а⁽⁴⁸⁾. Савет OECD-а је препоручио својим чланицама (Аустралија, Аустрија, Белгија, Канада, Данска, Финска, Француска, Савезна Република Немачка, Грчка, Исланд, Ирска, Италија, Јапан, Луксембург, Низоземска, Норвешка, Португал, Шпанија, Шведска, Швајцарска, Турска, Велика Британија, САД — Југославија има статус придруженог члана), да у своја национална законодавства уграде начела изнета у Смерницама која се односе на заштиту личних података. Уградња начела из Смерница препуштена је државама-чланицама. При томе, указује се на потребу узимања у обзир специфичности сваке земље, пре свега, оних које проистичу из традиције, особености правних система, достигнутог степена привредног и културног развоја итд.

„Одредбе препоручују државама да (...) донесу одговарајуће правне акте, да обезбеде потребна средства за заштиту права појединаца, да предвиде одговарајуће санкције и захтеве за накнаду штете и да спречавају дискриминацију према субјектима информативних система. За нас је посебно интересантна одредба којом се подстичу настанак и развој аутономних и самоуправних норми о разматраним питањима“⁽⁴⁹⁾.

Веома је занимљива, и може бити вишеструко корисна, посебно за земље које у том правцу предузимају одговарајуће кораке, међу којима је и наша, генеза активности на проучавању и изради законодавне регулативе о заштити података од стране ове међународне организације. Почетком седамдесетих година у земљама OECD-а организована је једна посебна анкета — „Примена компјутера и питање заштите приватности — Анкета о заштити података“ од десетак питања из области заштите података и права приватности у условима компјутеризованих информативних система⁽⁵⁰⁾. Након вишегодишњег истраживања, резултати овог подухвата су били основ за приступање изради Смерница⁽⁵¹⁾.

3.11. Поред заштите података у правном смислу речи, веома су значајне и *мере безбедности* података и заштите компјутерских система.

„Треба истаћи да се правна доктрина из разумљивих разлога, као уосталом и препоруке међународних организација и поједина национална законодавства, првенствено бави правним регулисањем заштите личних података, док подручје осигурања података разматра као секундарно. (Безбедност система) могуће је решити прописивањем обавезних техничких стандарда које би припремили технички извршиоци независни од произвођача рачунарских система и програмске опреме“⁽⁵²⁾.

(47) Види: Human Rights and Scientific and Technological Developments — Uses of Electronics Which May Affect The Rights of The Person and The Limits Which Should Be Placed In Such Uses In A Democratic Society (Report of The Secretary-General), United Nations — E/CN. 4/1142, 31. I 1974; Convention For The Protection Of Individuals With Regard To Automatic Processing Of Personal Data / Convention pour la protection des personnes a regard du traitement automatisé des données a caractère personnel, Conseil d'Europe, Strasbourg, 22. IX 1980; Guidelines On The Protection Of Privacy and Transnational Flows Of Personal Data, Organization for Economic Cooperation and Development — OECD Paris, 23. IX 1981. и др.

(48) Guidelines On The Protection Of Privacy and transnational Flows Of Personal Data, OECD, Paris, 23. IX 1981.

(49) L. Sturm, *op. cit.*, стр. 660.

(50) Computer Utilisation and The Privacy Problem, The Privacy Questionnaire. (G.F.L. Niblett, стр. 41).

(51) Одговори су показали да у већини земаља не постоји прештна правна дефиниција приватности, већ да је евентуални правни појам изведен из постојећих општих правних принципа. По правилу, уместо да се на позитивно-правни начин одреди право приватности, законодавство већине чланица се састоји од скупа разноврсних ограничења (нпр., забрана прислушкивања, тајност и неповредивост личне кореспонденције, кажњивост за клевете итд.). Ни у једној земљи нису постојали прописи који би се посебно односили на повреду права приватности, односно, на заштиту података. Одговори су указивали како на повећано интересовање за питања заштите података, тако и на неадекватност постојеће законодавне регулативе.

(52) L. Sturm, *op. cit.*, стр. 656.

Ове мере се примењују ради остваривања различитих циљева безбедности компјутеризованих информационих система, и саме по себи могу бити разноврсне⁽⁵³⁾. (а) мере ради обезбеђења безбедности и интегритета техничких компонената компјутерског система (тзв. hardware) тј. постројења, опреме, терминала, конзола и слично; (б) мере ради обезбеђења безбедности и интегритета програмских компоненти система (тзв. software), тј. програма, датотека, банака података итд; (в) мере физичког обезбеђења просторија, зграда, возила и слично, од случајног или намерног оштећења; (г) мере које доприносе одржавању и повећању стандарда у професионалној обучености особља; (д) мере одржавања и унапређења стандарда „редовне оперативне процедуре“ и др.

„Безбедност компјутерског система представља „кишобран“ који штити хардверске и софтверске елементе организације, као и податке и информације које се компјутером обрађују од злоупотребе, преваре, провере, саботаже, намерног или случајног оштећења као и од природних непогода“⁽⁵⁴⁾.

IV. ОСВРТ НА АКТУЕЛНО СТАЊЕ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ПОДАТАКА КОД НАС

4.1. Југославија нема посебну законодавну регулативу у погледу заштите приватности, односно заштите личних података. Прикупљање, обрада и коришћење података, у основи су регулисани одговарајућим уставним, законским и другим прописима који се односе на тзв. друштвени систем информисања. Категорија „*друштвени систем информисања*“ је предвиђена Уставом СФРЈ⁽⁵⁵⁾.

„Друштвеним системом информисања осигурава се усклађено евидентирање, прикупљање, обрада и исказивање података и чињеница значајних за праћење, планирање и усмеравање друштвеног развоја, као и доступност информација о тим подацима и чињеницама. Делатности у области друштвеног система информисања од посебног су друштвеног интереса“⁽⁵⁶⁾.

4. 2. Полазећи од уставног основа, донети су одговарајући савезни, републички и покрајински прописи и други акти — посебно, *Закон о основама друштвеног система информисања и о информационом систему Федерације*, према коме:

„Радници и други радни људи и грађани осигуравају у друштвеном систему информисања податке и информације неопходне за живот, рад и самоуправљање, за праћење, усмеравање и планирање друштвеног развоја, усклађивање односа у друштвеној репродукцији, вршење функција власти и управљање другим друштвеним пословима“⁽⁵⁷⁾.

4.3. Међутим, према појединим *оценама стања* у овој области, показује се да су остварени ефекти друштвеног система информисања, у протеклих неколико година знатно мањи од очекиваних и друштвено потребних.

„Анализа стања у области друштвеног система информисања показује да друштвени систем информисања још увек не делује јединствено и усклађено због различитих и недовољно јасних концепцијских опредељења, што има за последицу да се и даље многе активности одвијају парцијално чиме се нерационално користе и друштвена средства и кадровски потенцијал“⁽⁵⁸⁾.

4.4. Из ових разлога се приступило „доградњи“ овог Закона. У *Предлој* у Закона о изменама и допунама Закона о основама система друштвеног информисања и о информационом систему Федерације од већег броја одредаба, посебну пажњу заслужује одредба члана 24-х Предлога:

(53) Одабрана стручна литература: Donn Parker, *Fighting Computer Crime*, New York, 1981; Norman Lyons, *Understanding Computer Crime*, Sherman Oaks, CA, 1984; Daniel Brooks & Susan Nycum, *Computer Crime — Prevention, Detection, Prosecution*, New York, 1983; Jack Bologna, *Computer Crime — The Wave of The Future*, San Francisco, 1981, и др.

(54) J.A. Van Duyn, „*The Human Factor In Computer Crime*“, Los Angeles, 1985, стр. 4.

(55) Види: „Збирка Вројиса из области информатичке гјелатносћ“, Информатор, Загреб, 1986.

(56) Устав СФРЈ, „Службени лист СФРЈ“, 9/74, чл. 75.

(57) Закон о основама друштвеног система информисања и о информационом систему Федерације, „Службени лист СФРЈ“, 68/81, члан 1.

(58) *Предлој* (с образложењем) за доношење Закона о изменама и допунама Закона о основама друштвеног система информисања и о информационом систему Федерације са Нацртом Закона, Савезни секретаријат за информације и Савезни секретаријат за правосудје и организацију савезне управе, Београд, март 1987, стр. 2.

„Подаци и информације друштвеног система информисања чија се заштита обезбеђује овим Законом, могу се прикупљати само ако за то постоји правни основ, или уз пристанак субјекта о коме се подаци или информације прикупљају. (Ове) податке и информације прикупљају, обезбеђују, чувају, обрађују и преносе субјекти овлашћени законом, другим прописом или самоуправним општим актом. (Подаци) се могу користити само за намене за које су прикупљени. Намена података и информација мора бити опредељена пре почетка прикупљања. Субјект може захтевати измену нетачних, допуна непотпуних података о себи и брисање података о себи, за које се не може доказати да су тачни, или су прикупљени на недозвољен начин“ (59).

4.5. Ове сумарне илустрације, ипак, дозвољавају извођење неких *индикативних закључака*: (а) постојећа законска регулатива у области друштвеног система информисања није испунила очекивања; (б) формулације и дефиниције преоптерећене су декларативизмом и недовољном правном прецизношћу (нпр., није јасна разлика између „евидентирања“ и „прикупљања“ података и информације итд.); (в) уочава се непостојање посебних правних средстава заштите лица о коме се прикупљају подаци — иако инострана искуства јасно говоре да традиционална правна заштита није довољно ефикасна у условима развијене информационе технологије; (г) у одредби члана 24-х Предлога, учињен је покушај да се, барем у основи, обезбеди правна заштита личних података — међутим, одредба је крајње неprecizna (нпр., говори се о „субјекту“, а није јасно разграничено када се ради о субјекту о коме се подаци прикупљају, односно, о субјекту који располаже тим подацима, итд.); (д) у Предлогу није уопште предвиђено постојање неког стручно-политичког тела или посебно овлашћеног органа који би се нарочито старао о „заштити личних података и слобода“ — иако савремена светска опредељења недвосмислено иду у том правцу; (е) коначно, у циљу укључивања наше земље у савремене међународне технолошке и информатичке токове, треба посебно размотрити могућност примене међународних докумената, будући да је Југославија (пored свог ангажовања у Покрету несврстаних), европска и медитеранска земља и да је чланица бројних међународних организација — ово се, између осталог, односи и на посебан статус Југославије у оквиру Организације за економску сарадњу и развој (OECD), чије су Смернице за заштиту личних података у компјутеризованим информационим системима и транснационалном преносу података постале узор за веома ефикасну законодавну регулативу и заштиту личних података у компјутеризованим информационим системима у низу земаља са најразличитијим друштвеним, економским и политичким системима. Било би веома корисно знати зашто доносиоци Закона и предлагачи његових измена и допуна ове околности тако рећи и не помињу.

V

Уместо закључка, као одговор на разматрана питања, предлагемо да се код нас, као што је то већ учињено у развијеним земљама Европе што пре приступи формирању једног тела са превасходно *стручним компетенцијама* које би разматрало актуелне импликације развоја и примене компјутеризованих информационих система, пратило опште тенденције и имало увид у конкретна решења других земаља на подручју примене информатичке технологије у праву. Резултати рада оваквог тела (анализе, извештаји, препоруке и сл.) одмах би се могли укључивати у постојеће програме наставних и стручних дисциплина (рецимо, кривичног, управног и грађанског поступка, правне информатике), чиме би се знатно ублажио раскорак и смањно јаз између наше земље и развијеног света у овој области. Ова процена је врло реална, тим пре, што наша земља располаже и веома квалификованим (и светски признатим) правницима-стручњацима из области примене информатичке технологије у праву, пре свега за област јавне управе и правосуђа. Поред тога, добијена сазнања требало би одмах укључити у перманентне програме иновација знања што ширег могућег броја правника у пракси — од административних техничара до руководилаца и функционера.

Истовремено, као академски одговор изазову који информатичка технологија представља праву, предлагемо, поред развијања и проширивања програма правне информати-

ке, и увођење једне нове и савремене правне дисциплине — „информацијско право“ — која би, обогаћивањем постојећих наставних планова и програма правних факултета са најновијим теоријским сазнањима и практичним достигнућима из ове области у свету, не само у потпуности ставила тежиште на *правне аспекте* примене информатичке технологије у праву, већ би сигурно допринела и превладавању страха и неразумевања правника за савремене токове и достигнућа, а посебно и превазилажењу логичког формализма и појмовне догматичности, тако карактеристичних за стручни профил наших тзв. класичних правника.

„Старе правне доктрине не могу једноставно да се примене на нову технологију. (...) Неопходне су нове концепције које се морају развијати, уз пажљиво прилагођавање старих — нови путеви правног резоновања постепено се јављају упоредо са новим законодавством и новом праксом“⁽⁶⁰⁾.

Dr. Stevan Lilić,
Assistant Professor at the Faculty of Law in Belgrade

LAW, INFORMATICS TECHNOLOGY, AND PROTECTION OF DATA

Summary

Complexity as a basic characteristic of contemporary world is expressed first of all in extremely fast increase of sources generating at every moment an enormous quantity of informations, beginning with various fields of individual and social activities, education, science and technology, and up to complex economic and legal systems of national economies, public services, and legal orders. In the very center of this flood is the most characteristic phenomenon of the post-industrial world — the information. Parallel to more quantity of flowing informations is an unbelievable development of informatics technology, i.e. the one for automatic electronic processing of data and informations. The existing legal institutions — legislative and judicial, are not able to keep pace with technological innovations. It is necessary therefore, when discussing legal issues and also in legislating, to find an adequate measure between the possibilities of realization and protection of freedoms and rights of citizens, and the needs of society at large, which is interested, by using electronic equipment, to ensure the realization of the public interest. In addition, the development of computer technology of data processing opens up also the issue of reassessment of some legal conceptions. Around the computer entirely new fields had developed of legal informatics, beginning with relatively easy manipulated and user-friendly personal computers and systems for office and home needs, and up to complex national and transnational legal information systems. Especially challenging in this respect are legal issues relating to assault on privacy, protection and security of data in computerized information systems. Multi-complexity of problems of protection of personal data is directly influential also in the controversy over legal nature of privacy, namely of fundamentals and ways of providing efficient protection by law against misuse of such data relating to citizens and other subjects. This issue is at the same time complex and controversial, not only because of difficulties in construing a precise legal definition of privacy, but also due to enormous intricacies and implied contradictions of every legal system today.

(60) Stuart Wolk & William Luddy; *Legal Aspects of Computer Use*, Engelwood Cliffs, N.J., 1986. стр. 6.

*Dr. Stevan Lilić,
professeur agrégé à la Faculté de droit de Belgrade*

LE DROIT, LA TECHNOLOGIE INFORMATIQUE ET LA PROTECTION DES DONNEES

Résumé

La complexité, en tant que la caractéristique fondamentale du monde contemporain, se manifeste, d'abord, par une croissance vertigineuse du nombre de sources qui engendrent une énorme quantité d'informations — à partir des domaines les plus diverses de l'activité individuelle et sociale, par l'éducation, la science et la technologie, jusqu'aux systèmes complexes économiques, administratifs et juridiques des économies nationales, des services publics et de l'ordre juridique. Au milieu même de cette inondation du „troisième vague“ se trouve le phénomène le plus caractéristique du monde contemporain post-industriel — l'information. Autant que la quantité d'informations en circulation, augmente, le développement de la technologie informatique, à savoir de la technologie pour l'élaboration des données et des informations, est en expansion. Dans ces conditions, les institutions juridiques existantes — des institutions législatives aux institutions juridictionnelles, ne sont pas capables de suivre le développement des innovations technologiques. Pour cette raison, il est nécessaire, lors de l'examen des questions juridiques, et notamment lors de leur réglementation législative de trouver et d'établir la mesure adéquate entre les possibilités de la réalisation et de la protection des libertés et de droits des citoyens, d'une part, et des besoins de la société d'assurer (par l'utilisation des appareils électroniques modernes) la mise au point de l'intérêt public, d'autre part. A part cela, le développement de l'élaboration des données par les ordinateurs, ouvre indispensablement la question de réexamen de certains concepts juridiques existents. Par rapport aux ordinateurs, des domaines de l'informatique juridique, complètement nouveaux, ont commencé leur développement — à partir des ordinateurs personnels faciles à manipuler et „amicaux“ (user-friendly) et des systèmes pour les besoins de bureau et de maison jusqu'aux systèmes juridiques informatiques complexes. Parmi les nombreuses questions suscitées par l'apparition de la technologie informatique, les questions juridiques qui se posent à propos ladite „attaque à la privauté“ (assault on privacy) ainsi que les questions de protection et de sûreté des données dans les systèmes informatiques d'ordinateurs se trouvent à la tête de ce défi juridique. La multiplicité des problèmes de la protection des données personnelles se reflète directement sur la controverse à propos le discours sur la nature (juridique) de la „privauté“, c'est-à-dire sur les fondements et les moyens d'assurance d'une protection juridique efficace contre l'abus des données personnelles est à la fois une question complexe et contradictoire, non seulement en raison des difficultés que apparaissent à propos de la constitution d'une définition „juridique“ précise de la „privauté“, mais aussi en raison d'une énorme complexité et d'une contradiction immanente de chaque système juridique dans les conditions contemporaines.